

KOLLÁR ALBIN

A dunakeszi családnevek jelentéstani vizsgálata

II. rész

Dolgozatom első részében a dunakeszi családnevek jelentéstani osztályozását végeztem el azokban az esetekben, amikor a családnév alapszava személynév, valamint amikor az alapszó a származásra utal. Most folytatom a Kniezsa István: *Hely- és családnév vizsgálatok* című tanulmánykötetében is közölt munkája: *A magyar és szlovák családnevek rendszere* (Budapest, 2003) és Kálmán Béla: *Nevek világa* (Debrecen, 1989) alapján végzett vizsgálatot.

C) A családnév alapszava köznévvé

1) *A mai magyar nevek jelentős részét a foglalkozásnevek teszik ki.* A településen viszonylag kevés ilyen típusú névvel találkozunk. Ennek egyik oka, hogy az itt lakók közössége szociálisan kevésbé tagozódott. Az itt élők túlnyomó többsége földműveléssel foglalkozott. A vezetéknev megkülönböztetésül szolgált, így a leggyakoribb foglalkozásnevekből nem keletkezett családnév (földműves, pór, jobbágy, zsellér).

a) Iparos és kézműves mesterségre utaló nevek

Magyar: Asztalos, Csató, Fazekas, Kovács, Mészáros, Molnár, Nyerges, Pintér, Serfőző, Sütő, Szabó, Szitás, Szűcs, Takács
Szlovák: Chitel (kötény, zubbony), Kol(l)ár (kerégyártó), Kerpács (öntöző), Sztruhár (faragó)

Német: Beck, Ferber, Hulpeck, Kapler (kalapos), Kézler (edényfoltozó?), Kugler (golyóöntő), Müller, Schmidt, Veber (takács)

b) Pásztorok, állattartásra utalók

Magyar: Birkás, Csordás, Juhász, Pásztor
Szlovák: Skotnyár (csordás)

c) Erdőmunkára, halászatra, vadászatra utalók

Magyar: Halász, Hartó (kutyás, agaras)
Szlovák: Chribál (gombász)
Német: Fischer, Jäger

d) Mezőgazdasági foglalkozásra utalók

Magyar: Kertész, Béres
Szlovák: Gazdik (gazda)
Német: Bauhofer, Hofbauer, Kertner (kertész), Pauer (földműves)

e) Kereskedelemre utalók

Magyar: Boros, Kenyeres, Meszes, Seres

f) Fuvarozásra, közlekedésre utalók

Magyar: Szekeres
Szlovák: Frurik (talicska)

g) Katonaságra utalók

Magyar: Csatlós, Dudás, Huszár, Puskás, Sipos
Német: Spieszer (lándzsás)

2) *Az alapszó mesterség eszköze, eredménye*

Ez a családnév típus rokonságot mutat az előbbivel, hiszen a

A paradicsomtermelő Asztalos Mihály és családja

megnevezettekkel kapcsolatos tárgyakat, anyagokat, illetve a munka, a foglalkozás eredményét jelölik.

Magyar: Pogácsa, Varsa, Vas

Szlovák: Drapák (földműves eszköz), Dreveszka (deszka), Muka (liszt), Rucska (nyél, fogó), Szlucska (hurok), Szekerka (szekerce)

Német: Czvikli (ék)

3) Az alapszó társadalmi helyzetet, tisztiséget jelölő köznévi

A Bíró, Császár, Herceg, Király, Nemes, Pap családnevek csak jobbágyoknál, illetőleg a polgárság körében fordultak elő. Eleinte ragadványnevek voltak, majd állandósultak és öröklődtek, de ezek viselői lehetnek a méltóságok szolgálatában álló jobbágyok is.

Magyar: Bán (Baán, Bány), Deák, Herczeg, Király, Pap(p), Pénzes, Vajda

Szlovák: Csasztka (részes), Holovics (nincstelen), Hovanyecz (nevelő), Kmety (módos gazda), Koncsik, Kuskó (darab), Novák (telepes), Szemán (Zeman, nemes)

Német: Bittner, Haber, Holfinger (nincstelen), Kaiser, Keller (intéző), Kirlemann, Litschauer, Marschal, Mayer (intéző), Nájmon, Pfiszter (erdőbirtok intézője), Richter (bíró), Schreiber (ismerős)

4) Az alapszó testi tulajdonságra utaló köznévi

A névadás egyik legrégebbi formája. A név viselőjének valamilyen sajátosságát jellemezte. Ezek a nevek a legkülönbözőbb testi tulajdonságokat fejezik ki.

Magyar: Balog(h), Bodor, Bot(t)lik, Csonka, Csorba, Fehér, Fekete, Kis, Nagy, Sánta, Siket, Száraz, Vékony

Szlovák: Cserna, Csernák (fekete), Csornyák, Hudjacsek (sovány), Kadok (beteges), Murinyák (fekete), Mráz (ész), Sztesznyák (sovány, vékony)

Német: Groman, Gröschl (nagy), Schwarz, Schmál (vékony), Smol, Roth

5) Az alapszó lelki tulajdonságra utaló köznévi

Magyar: Joó, Pajkos, Szoó, Víg, Vitéz

Szlovák: Kolivoda (zavarosban halászó), Sztankó (megbízható)

Német: Bitter (keserű), Eisenhut, Emhecht (dicskevény), Mutterschlag (anyaszomorító)

6) Szavajárás szói

Szlovák: Boisza (Nye bojsza! - Ne félj!)

7) Nemre, életkorra, családi helyzetre utaló nevek

Magyar: Ifjú, Sógor

Szlovák: Batyik (bácsi, bátya), Majdik (fiú gyerek), Mladencz (legény)

8) Az alapszó napnév, ünnepnév

Ha valaki jeles napon, ünnepen született, akkor ez szolgált a megnevezés alapjául, de lehetnek ragadványnevből alakultak is: Péntek.

9) Az alapszó történelmi eseménynév

Kuruc(z)

10) Az alapszó állatnév

Az állatokról történet megnevezésgyökereit primitív névadás-

bankellkeresünk. Akorábbi egyelemű névrendszerben ismeretek és gyakoriak voltak a metaforikusan használt állatnevek. Magyar: Bagó, Bika, Farkas, Holló, Légy, Nyúl, Sas, Szunyog(h)

Szláv: Bazsanth (fácán), Drozsgyik (rigó), Holubcsik (galamb), Huszák (lúd), Jezsicska (sün), Kohutyik (kakas), Králik (nyúl), Lillik, Szicska (bagoly), Szlepka (tyúk), Szokolik (sólyom), Sztraka (szarka), Vilcsek (farkas), Volecz (tinó)

Német: Bock, Biber (hód), Vetzl (Väczl - borjú)

Holovics Pálné és gyermekei 1929-ben

11) Az alapszó növénynév

Ezek a nevek valószínűleg foglalkozással kapcsolatos növényt termesztők, árusítók, kereskedők neve lehet.

Magyar: Kökény, Paraj, Répa, Rózsa (Ruzsa), Virág(h)

Szláv: Pócsik, Pucok (rügy, bimbó)

12) Az alapszó egyéb főnév és melléknév

Egyes családnevek csak szófajonként sorolhatók be. Némeleknél sejtethők az elnevezés indítékai, s ezek más típusokba is besorolhatók lennének, de csekély számuk miatt nem érdemes belőlük külön kategóriát alkotni.

Magyar: Fillér, Krajcár, Járás, Tanács

Cseh és szlovák: Bozsik (Isten kicsinyítő képzős alakja), Buben (dob), Kratohvil (mulatság), Sikola (iskola), Szacszó (kicsi kabát)

Német: Ájer, Goldnagel, Sorn, Stern

13) Bizonytalan a családnév jelentése

Sok olyan családnév van, amelynek eredeti jelentését, sőt szófaját is nehéz eldönteni. Vannak közöttük olyanok is, amelyek elírás következményei. A bejegyző az idegenül hangzó nevet csak megközelítően érthette, ezért sok az elírás.

Magyar: Jaros, Lomgár, Ragó, Selem

Szláv: Bombala, Garaba, Gétics, Jasztraszky (jasztrab - héja?)

Német: Hölbst, Hert, Schmelmer, Wiszt (kocsis szava lova irányítására)

Dolgozatom elkészítéséhez értékes segítséget kaptam Kurdics József plébános úrtól, Hohner Miklóstól, Balassa Zoltán történésztől, Benkovics Zita könyvtárostól, Prof. Dr. Mádl Antaltól, dr. Virág Gábor helytörténésztől. A közölt családi fényképet Szakáll Lászlóné a Dunakeszi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője bocsátotta rendelkezésemre. Valamennyiüknek köszönetet mondok!